

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Толерантність як один із найважливіших виявів духовності в соціальному співтоваристві означає повагу до «чужих і близьких», прийняття і розуміння різноманітних культур у сучасному поліетнічному просторі, різних форм і способів виражень індивідуальності кожного члена соціуму. Не зважаючи на широкий діапазон психолого-педагогічних розвідок щодо категоріальної сутності означеного поняття, поза увагою дослідників залишаються провідні чинники формування толерантності в умовах загальноосвітньої школи, особливості розуміння і прояву толерантності в юнацькому віці, шляхи оптимізації процесу виховання толерантності в осередку старшої школи.

Старший шкільний вік є сенситивним у формуванні світогляду, виробленні стратегії життя, визначенні життєвих планів, формуванні вміння творити власну долю, активно відповідально та ефективно реалізувати громадянські права й обов'язки. Разом з розвитком абстрактного й цілісного мислення в учнів старших класів відбувається перехід до вищих рівнів мовлення, виникає прагнення до його самовдосконалення, намагання зробити його більш виразним, точним. Старшокласники

вже вільно користуються комп'ютером, інтернетом, енциклопедичними словниками, аналізують і зіставляють інформацію з різних джерел.

У старшокласників помітно розвивається вміння аналізувати поведінку. Для них характерне поглиблене усвідомлення психологічних процесів. Помітно зростають сила волі, витримка, наполегливість, самоконтроль. Інтереси стають зрілішими і водночас тривалішими, стійкішими, міцнішими. Розвиваються пізнавальні інтереси, зокрема – до самостійних видів навчальної роботи [2, с. 22].

Психологічна характеристика старшого шкільного віку виступає підґрунтям для визначення провідних педагогічних умов та пошуку ефективних форм організації, методів і засобів педагогічної взаємодії спрямованої на формування толерантності в учнів старшої школи.

Суттєвими елементами процесу виховання є цілеспрямована організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії школярів у різних формах позакласної роботи з метою усвідомлення ними сутності й змісту духовних цінностей, інтеріоризації їх як особистісної цінності, накопичення досвіду виявлення гідності, відповідальності, толерантності, милосердя, самодостатності.

Щодо методичного забезпечення освітнього процесу в умовах старшої школи автори програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей» виокремлюють такі основні форми і методи виховної роботи зі старшокласниками: тренінги, майстер-

класи, презентації, проектна діяльність, тематичні виховні години; шкільний театр, інші види педагогічної анімації [2, с. 27].

Водночас не менш важливою є організація методичної роботи з класними керівниками та педагогами старшої школи для підвищення їх компетентності щодо формування толерантності як одного з структурних компонентів системи духовних цінностей особистості.

Задля досягнення ефективності процесу формування толерантності в учнів старшої школи варто враховувати низку педагогічних умов.

- 1) конструювання духовноспрямованого змісту освіти старшої школи;
- 2) створення у класі виховного середовища, що активізує інтеріоризацію школярами духовних цінностей;
- 3) педагогічна підтримка школярів у духовному самовизначенні, вияві духовних цінностей в освітньому процесі і повсякденній життєдіяльності.

Форми і методи, запропоновані до залучення у процес виховання толерантності повинні добиратись з огляду на їх соціальну зумовленість і практичну значущість, для забезпечення різноманітних способів взаємодії вчителів та учнів старшої школи [5, с. 318]. Провідними формами організації педагогічної взаємодії можуть виступати:

- навчально-практичні (година спілкування, веб-квест, брейн-ринг, прес-конференція, екскурсія);

- практично-масові (конкурс, свято, вечір запитань і відповідей, КВК, турнір за вподобаннями);
- проектна, суспільно корисна діяльність (у формі волонтерського руху).

Найдієвішими методами виховання толерантності вважаємо: метод проектів, диспути, рольові ігри, дискусії, тренінги, бесіди, розповіді, роз'яснення, мозковий штурм, кейс-метод, круглий стіл.

З-поміж активних форм позакласної роботи, що сприяють самовдосконаленню юнаків і дівчат, варто виокремити тренінгові заняття соціально-психологічного спрямування, або особистісного зростання. Наприклад, серія занять тренінгової програми «Сприяння своєму духовному зростанню». Кожне з цих занять – це насамперед запланований виховний процес, призначений удосконалити знання учнів про себе, дізнатися, як сприймається їх поведінка та окремі риси характеру однолітками, збагатитися досвідом спілкування, набути гармонізації власного емоційного стану.

Плануючи свою роботу зі старшокласниками, слід враховувати, що в цьому віці відбувається інтенсивне опанування суспільним досвідом, професійним самовизначенням за умови максимального розкриття ними своїх індивідуальних можливостей, тобто процес соціалізації та індивідуалізації є взаємопов'язаними компонентами особистісного розвитку учнівської молоді.

Необхідно зазначити, що особистість наставника класу, стиль його спілкування з школярами є одним із визначальних факторів створення

сприятливого емоційного фону в учнівському середовищі. Від майстерності класовода налагоджувати у взаємодії з учнями емоційно відверті, комфортні, емпатійні стосунки суттєво залежить виховний потенціал педагогічної діяльності, ефективність її впливу на виховання вірності в особистісних взаєминах класу.

Під час спілкування з учнями педагогу слід акцентувати увагу на тому, що толерантність як духовна цінність особистості характеризує терпиме ставлення, повагу, сприйняття та розуміння інших людей незалежно від їхньої етнічної, національної або культурної належності; інших поглядів, характеру, темпераменту, звичок; різних культурних груп чи їхніх представників, різноманітних форм самовираження та самовиявлення людської особистості.

Педагогічна підтримка старшокласників в їх особистісному становленні реалізується в процесі всіх видів діяльності і передбачає: проведення роз'яснювальної роботи з учнями щодо формування в них духовних цінностей, здійснення аналізу основних помилкових суджень про такий феномен; формування позитивної установки учнями на духовний розвиток; надання допомоги юнакам і дівчатам під час складання індивідуального плану формування духовних цінностей; діагностику сформованості толерантності, ознайомлення старшокласників з результатами діагностики та консультування з приводу вдосконалення рівня сформованості інших духовних цінностей.

Педагогічна підтримка передбачає індивідуальні і групові консультації, під час яких доцільним є використання тренінгових вправ, різних видів технік, які забезпечують зворотний зв'язок на етапі обговорення: опис відчуттів та емоцій у процесі програвання певної ролі, прийом обговорення спогадів про власний життєвий досвід, пов'язаний з подібною ситуацією чи проблемою, спостереження за собою з боку; проведення з учнями різноманітних тестових методик на виявлення

індивідуально-типологічних особливостей, професійно значущих та особистісних рис. Такі методики спрямовані на розвиток духовних умінь, емпатійного слухання, позитивної «Я-концепції» старшого школяра; передбачають здійснення учнем самооцінки власної вербальної та невербальної комунікації, іміджу, конфліктності, виявлення бар'єрів у взаємодії. На основі результатів зазначених методичних діагностик потрібно надати рекомендації з приводу самовиховання, самоосвіти. Задля цього варто розробити пам'ятку для учнів, яка б містила характеристику процесу формування духовних цінностей (зокрема толерантності), зміст, критерії їх сформованості, поради з приводу підвищення ефективності духовного самовдосконалення.

Список літератури

1. Павленко В. М., Мельничук М. М. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія / В. М. Павленко, М. М. Мельничук. Полтава: ОТС, 2014. – 243 с.
2. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ, 2018.– 40 с.
3. Столяренко О. В. Виховання культури толерантних взаємин у студентської молоді : навч.-метод. посіб. / О. В. Столяренко: Вінниц. нац. техн. ун-т, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, Вінниц. соц.-екон. ін-т Ун-ту «України». Вінниця: Нілан-ЛТД, 2014.– 247 с.
4. Тернопільська В. І. Особливості виховання толерантності у дітей молодшого шкільного віку / В. І. Тернопільська // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. 2014. – Вип. 82. – ч. 1.– С. 66–71.
5. Шкільна І. М. Використання інноваційних форм та методів виховання моральної самосвідомості старших підлітків у позакласній діяльності / І. М. Шкільна // Теоретико-методичні проблеми

виховання дітей та учнівської молоді (Кн. 2). – 2016.– Вип. 20.– С. 315–324.

References

1. Pavlenko, V. M., Melnichuk, M. M. (2014). Psychology of Personality Tolerance (based on student research material): monograph / Poltava. nats ped Un-t them. V.G. Korolenko, cath. psychology. Poltava, 243 p. [in Ukrainian]
2. The program "New Ukrainian School" in advancing values. Kyiv, 2018. 40 p. [in Ukrainian]
3. Stolyarenko, O. V. (2014). Education of a culture of tolerant relationships in student youth: teaching method. manual / Vinnitsa nats tech Un-T, Vinnitsa state ped Un-t them. M. Kotsyubinsky, Vinnitsa. Social-economic. In-t Un "Ukraine". Vinnytsya: Nilan LTD, 247 p. [in Ukrainian]
4. Ternopil'ska, V. I. (2014). Peculiarities of the education of tolerance in children of elementary school age. New Learning Technologies: Science. Method. Save. 82, part 1. pp. 66–71. [in Ukrainian]

В.В. Лаппо

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена проблемам конструювання духовноспрямованого змісту освіти старшої школи, створення у класі виховного середовища, що активізує інтеріоризацію школярами духовних цінностей, педагогічної підтримки школярів у духовному самовизначенні, вияві духовних цінностей в освітньому процесі і повсякденній життєдіяльності. Визначено основні чинники формування толерантності в старшому шкільному віці.

Запропоновано низку педагогічних умов, форм організації й методів виховання, покликаних сприяти активізації процесу духовного розвитку і формування толерантності в умовах старшої школи.

Ключові слова: толерантність, педагогічні умови, форми організації виховного процесу, методи виховання, педагогічна підтримка, учні старшої школи.

V. V. Lappo

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF EDUCATION OF TOLERANCE IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF THE PERSONALITY OF HIGH SCHOOL STUDENTS

The article proves that pedagogical support of students for spiritual self-determination and the manifestation of spiritual values in the educational process and personal life. The main factors of the formation of tolerance in the senior school age are determined. A number of pedagogical conditions, forms of organization and methods of upbringing are proposed that activate the process of spiritual development and the formation of tolerance of students in high school.

Key words: tolerance, pedagogical conditions, forms of organization of the educational process, methods of education, pedagogical support, high school students.

В. В. Лаппо

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ВОСПИТАНИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ В ПРОЦЕССЕ ЛИЧНОСТНОГО СТАНОВЛЕНИЯ УЧЕНИКОВ СТАРШЕЙ ШКОЛЫ

Статья посвящена проблемам конструирования духовно ориентированного содержания образования старшей школы, создание в классе воспитательной среды, активизирующий интериоризацию школьниками духовных ценностей, педагогической поддержки школьников в духовном самоопределении, проявлении духовных ценностей в образовательном процессе и повседневной

жизнедеятельности. Определены основные факторы формирования толерантности в старшем школьном возрасте. Предложен ряд педагогических условий, форм организации и методов воспитания, призванных способствовать активизации процесса духовного развития и формирования толерантности в условиях старшей школы.

Ключевые слова: толерантность, педагогические условия, формы организации воспитательного процесса, методы воспитания, педагогическая поддержка, ученики старшей школы.